

וירא
ה' תשע"ב
כתובת:
oraysa@walla.co.il

אורח ויהי תא

לע"נ צפורה הדסה ב"ר אברהם ברוך ת.ג.צ.ב.ה.

==|| עמון ומואב ||==

יט, ל) ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב
במערה הוא ושתתי בנתיו: (לא) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין
בארץ לבוא עלינו פדרך כל הארץ: (לב) לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו
ונזוזה מאבינו זרע: (לג) ותשקין את אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב
את אביה ולא ידע בשכבה ובקומה: (לד) ויהי ממוזרת ותאמר הבכירה אל
הצעירה הן שכבתיו אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונזוזה
מאבינו זרע: (לה) ותשקין גם בלילה ההוא את אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב
עמו ולא ידע בשכבה ובקומה: (לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן: (לז) ותלך
הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עד היום: (לח) והצעירה גם היא
ילדה בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום: ט

שאלות

ל) ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתתי
בנתיו: לכאוי אין הפסוק כסדרו, שקודם היה צריך לומר שעלה מצוער משום שחשש לשבת בה,
ואחר כך יפרש שישב בהר ושתתי בנותיו עמו, ואילו כאן הפך הסדר. עוי"ק מדוע מדגיש ב"פ שבנותיו
היו עמו. עוי"ק שמתחילה כתיב שישב בהר ואח"כ במערה, ולכאורה חסר כאן תיבות שאחר ישב
במערה ולא בהר. עוד צ"ב מדוע בהר כתיב ושתתי בנותיו 'עמו', ואילו במערה כתיב 'הוא' ושתתי
בנותיו, שלא כתיב עמו והדגיש שהוא ישב שם.

לא) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו פדרך כל הארץ: לכאורה
דבריה צ"ע, אי מה השייכות במה שאבינו זקן לבין המעשה שעשו. ב' מניין להם שאין איש בארץ.

ג' מדוע ביארה לבוא עלינו כדרך כל הארץ, שדי באומרה לבוא עלינו להבין הענין. ובכלל צ"ב מדוע מודגש שהבכירה אמרה כן, וכן להלן.

(לב) לָכֵּה תִּיבַת לֶכֶה לְכֹאוֹ מִיּוֹתֶרֶת, שדי באמרה נשקה את אבינו וכו' שהרי היא באמצע דבריה. נְשָׁקָה אֶת אָבִינוּ יִין מְדוּעָה הִיא מְדַגִּישָׁה אֶת אָבִינוּ הֲלֹא בּוֹ אֵיירִי, וְתֹאמֶר לֶכֶה וְנִשְׁקֶהוּ יִין. וְנִשְׁכָּבָה עִמּוֹ אִם סָבְרוּ שֵׁישׁ חוֹבָה לְהַחִיּוֹת אֶת הָעוֹלָם מְדוּעָה הֵיוּ צְרִיכוֹת לְהַשְׁקוֹתוֹ וְכוּ' וְלֹא דִיבְרוּ עִמּוֹ שִׁיעֵשָׂה זֹאת בִּידִיעָה בְּרוּרָה, וּבֵאֵם סָבְרוּ שֶׁאֵין הַדַּעַת נוֹתֵנֶת לַעֲשׂוֹת כֵּן, מְדוּעָה הִסְכִּימוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה מִגּוֹנָה שֶׁאֵין דַּעַת אֲבִיהֶן מִסְכַּמֶת לוֹ. וְנִחְיָה מֵאָבִינוּ זָרַע מִנִּיין לְהֵן שֶׁאֵכֵן יַחֲיוּ מֵאֲבִיהֶן זָרַע, שְׁמָא לֹא יִצְלַח בִּידָם :

(לג) צָרִיךְ לְדַקְדֵק בְּהַבְדָּלִים שֶׁבֵּין הַבְּכִירָה לְצַעֲרָה (בַּפְּסוּק לֵה) בַּכְּמָה פְּרָטִים : א. וְתִשְׁקִין אֶת אָבִיהֶן יִין אֹלָם בְּצַעֲרָה מְזַכֵּיר לֵילָה קוֹדֵם לְאֲבִיהֶן יִין. ב. בְּלִילָה הוּא שֶׁם כְּתִיב בְּלִילָה 'הַהוּא', וְכֹאן חֹסֵר ה"א. ג. וְתִבֵּא הַבְּכִירָה שֶׁם כְּתִיב 'וְתִקְסִי'. ד. וְתִשְׁכַּב אֶת אָבִיהֶן שֶׁם כְּתִיב וְתִשְׁכַּב עִמּוֹ וְגַם לֹא נֹזֵכֶר כָּלֵל אֲבִיהֶן. ה. וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּה וּבְקוּמָה שֶׁם כְּתִיב 'וּבְקוּמָה' חֹסֵר וַאֲיוֹ :

(לד) וַיְהִי מִמְּחֶרֶת וְתֹאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצַּעֲרָה פְּסוּק זֶה לְכֹאוֹרָה כּוֹלוֹ אֲרִיכוֹת דְּבָרִים, שֶׁהִיא דִי בְּאִמְרוֹ וַיְהִי מִמְּחֶרֶת וְתִשְׁקִין וְכוּ' וְתִקְסִי הַצַּעֲרָה וְכוּ', וּמְדוּעָה הוּבָאוּ כָל דְּבָרֵי הַבְּכִירָה לְצַעֲרָה. וַיִּן שְׁכַבְתִּי אִמְשׁ אֶת אָבִי הֲלֹא הַצַּעֲרָה יָדְעָה כָּל זֹאת, וּמְדוּעָה לֹא אִמְרָה מִיָּד נִשְׁקֵנוּ יִין גַּם הַלֵּילָה וְכוּ'. נְשָׁקֵנוּ יִין גַּם הַלֵּילָה וּבֹאֵי שְׁכָבִי עִמּוֹ לְכֹאוֹרָה יָדוּעַ מַה הַצּוֹרֵךְ בְּהַשְׁקָאת הַיִּין, וּמְדוּעָה הִיתָה צְרִיכָה לְהַדְגִישׁ וּבֹאֵי שְׁכָבִי הֲלֹא הַדְּבָרִים מוּבְנִים בְּלֹא זֹאת. וְנִחְיָה מֵאָבִינוּ זָרַע הֵנָּה בְּשִׁכְבָּה זֹאת תַּחֲיָה רַק הַצַּעֲרָה זָרַע, וּמְדוּעָה אִמְרָה וְנַחֲיָה לְשׁוֹן רַבִּים. הֵנָּה מִמָּה שֶׁהוּצָרְכָה לְדַבֵּר כָּל זֹאת, מִשְׁמַע שֶׁהַצַּעֲרָה לֹא חִפְצָה בְּדַבֵּר וְהוּצָרְכָה הַבְּכִירָה לְשִׁכְנָעָה, אֲלֵא שְׁלֹא נִתְבָּאֵר מַה בְּדְבָרֵיהָ מִשְׁכַּנְעָה

(לה) [כְּבֵר נִשְׁאֵל לְעִיל פְּסוּק לֵג] וְתִשְׁקִין גַּם בְּלִילָה הֲהוּא אֶת אָבִיהֶן יִין וְתִקְסִי הַצַּעֲרָה וְתִשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּה וּבְקוּמָה:

(לו) וְתִהְרִין שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאָבִיהֶן הַפְּסוּק מִתְמִיָּה מַה בֹּא לְלַמְדֵנוּ, א. מְדוּעָה נֹאמֶר 'מֵאֲבִיהֶן' פְּשִׁטָּא, בְּהַכִּי עֲסָקִינָן. ב. הִיא דִי בְּאִמְרוֹ וְתִלְד הַבְּכִירָה לְהוֹדִיעַ שֶׁהִרְתָּה, וְכִמּוֹ בַּכְּמָה נִשִּׁים שְׁלֹא כְּתִיב וְתִהָר וְתִלְד אֲלֵא כְּתִיב מִיָּד וְתִלְד, כִּי אֵין לָנוּ נִפְקִי"מ בִּידִיעָה שֶׁהָרוּ וְשֶׁהִיא זֹאת מֵאֲבִיהֶן, וּמִמִּילָא הֵיִינוּ יוֹדְעִים כָּל זֹאת:

(לז) וְתִלְד הַבְּכִירָה בֵּן וְתִקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אָבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם: (לח) וְהַצַּעֲרָה גַּם הוּא יִלְדָה בֵּן וְתִקְרָא שְׁמוֹ בֵּן עִמִּי הוּא אָבִי בְּנֵי עִמּוֹן עַד הַיּוֹם יִלְיַע בְּטַעַם הַשְּׁמוֹת וּמְדוּעָה בֵּן עִמִּי נִשְׁתַּנָּה לְעִמּוֹן. עוֹד צ"ב מַה פֶּשֶׁר הוּא אֲבִי עַד הַיּוֹם, שְׁדִי בְּאִמְרוֹ הוּא אֲבִי מוֹאָב אוֹ אֲבִי בְּנֵי עִמּוֹן (כְּמוֹ אֲבִי אֶהֱל וּמִקְנָה וְכַדּוּמָה), וּמַה רָצוּ לְהוֹדִיעֵנוּ בְּזֶה: ס

א. הטענה על לוט

בגמ' (נזיר כג.) דרשו על הפסוק (הושע יד) 'כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם', "משל ללוט ושתי בנותיו עמו, הן שנתכוונו לשם מצוה - וצדיקים ילכו בם, הוא שנתכוון לשם עבירה - ופושעים יכשלו בם.

ודלמא הוא נמי לשום מצוה איכווין? אמר רבי יוחנן, כל הפסוק הזה על שם עבירה נאמר (בראשית יג) 'וישא לוט' - (בראשית לט) ותשא אשת אדוניו את עיניה; 'את עיניו' - (שופטים יד) כי היא ישרה בעיני; 'וירא' - (בראשית לד) וירא אותה שכס בן חמור; 'את כל ככר הירדן' - (משלי ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם; 'כי כלה משקה' (הושע ב) אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושיקויי".

ומקשה הגמ' "והא מינס אניס" כיון שהיה שיכור, ותירצו "תנא משום רבי יוסי בר רב חוני, למה נקוד על וי"ו (בראשית יט) ובקומה של בכירה? לומר, שבשכבה לא ידע, אבל בקומה ידע. ומאי הוה ליה למיעבד? מאי דהוה הוה! נפקא מינה, דלפניא אחרנא לא איבעי למישתי חמרא". ע"כ סוגיית הגמ' הנוגעת לענין.

והנה דברי הגמ' תמוהים וצריכים ביאור. הלא פשטות הכתובים מורה שבנות לוט היו המופקרות העושות הדברים המגונים ואילו לוט היה שיכור, ולכאורה זוהי קושיית הגמ' שמנלן שנתכוון לדבר עבירה, ומה שתירצו שטעם הליכתו לסדום היה לשם זנות עדיין אינו מוכיח ששכיבת בנותיו היה לשם עבירה. כמו"כ על שאלתם שהיה אנוס תירצו שעיקר הטענה היא על הלילה השניה, ולכאור' יכשלו' הוא לשון רבים, ומשמע ששני הלילות נכשל, וגם לשיטתם אין כאן כמעט טענה על לוט, שבשעת מעשה סו"ס היה אנוס, בפרט שלא היה לו לחשוב שהשניה תשכב עמו בלילה השני, כי שמא רק הבכירה פרוצה אבל מניין שגם השניה תשכב עמו.

עוד אמרו חז"ל (ב"ר נא, ט) "רבי יודן דמן גליא ורבי שמואל בר נחמן תרויהון אמרי משום רבי אליהו עיני, אין אנו יודעים אם לוט נתאוו לבנותיו אם בנותיו נתאוו לו, מן מה דכתיב (משלי יח) "לתאוו יבקש נפרד" הוי לוט נתאוו לבנותיו ובנותיו לא נתאוו לו". הנה מה שדרשו את הפסוק לתאוו יבקש נפרד על לוט, היינו שלוט שנפרד מאברהם (כפירש"י נזיר כג.) ביקש לתאוו, אכן מובן שהוא נתאוו לתאוו, אבל מניין לנו שהן לא נתאוו לו.

עוד אמרו חז"ל (ב"ר מא, ז. נא, ט) "א"ר נחמן בר חנין, כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאכילין אותו מבשרו". ובתנחומא (וירא יב) "מכאן אתה למד שבשעה שנתפרש מן אברהם וכתוב בו ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן זה סדום, ראה לוט שהיו אנשי סדום שטופין בזמה בחר בסדום להיות עושה כמעשיהן, מנין, שכן הוא אומר להם לאנשי סדום הנה נא לי שתי בנות וגו', בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו ליהרג על בנותיו ועל אשתו, והורג או נהרג; וזה מוסר בנותיו להתעולל בהם, א"ל הקב"ה חייך לעצמך את משמרן, ולבסוף תינקות של בית רבן משחקין וקורין ותהרין

שתי בנות לוט מאביהן. א"ר נחמן מנין שכל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עבירה סוף מאכילין אותו מבשרו, מלוט"י¹.

עוד אמרו (נזיר כג: ב"ר שם) על המשך הפסוק "בכל תושיה יתגלע", ר' תנחומא בר רבי חייא משם ר' הושעיא תורגמנא, אין כל שבת ושבת² שאין קורין בה פרשתו של לוט מאי טעמיה (שם) בכל תושיה יתגלע. א"ר אחא יתגלעו אין כתיב כאן, אלא יתגלע, האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו". מבואר שכל הפרשה היא גנותו של לוט, ושטעם זה נאסרו הזכרים של לוט משום מעשה אביהם, ואילו הנקבות לא נאסרו כלל.

הרי שחז"ל ראו בלוט את המגונה ובעל התאוה שלכך נכשל בבנותיו ואילו עליהן אין חטא ואשמה כלל, ועדיין צ"ע מהיכן למדו זאת ואיך מוכח כן מהפרשה.

ונראה שהפסוק הפותח את הענין והמסיים את הענין בא ללמדנו שכל הפרשה היא גנותו של לוט, כך שמלבד מה שמוכח ממעשיו קודם לכן, הנה הפרשה עצמה מוכיחה זאת.

זה פשר הכתוב (ל) וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וּשְׁתֵי בָנָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשֶׁבֶת בְּצוּעַר, היינו שמה שעלה מצוער וישב בהר (שאמר לו המלאך ההרה המלט - רד"ק), הנה זה היה כרח המציאות, כי היה ירא לשבת בצוער, וכמו שמוכח במדרשים שגם צוער נהפכה (עין ת"י עה"פ מלך בלע היא צוער, ובמדרש שכל ההרים ישבו על סלע אחת שנהפכה), וזה פירוש אמרן שאין איש בארץ, כי גם צוער נהפכה. אבל מדוע וַיֵּשֶׁב בְּמַעְרָה הוּא וּשְׁתֵי בָנָיו, זה לא נתבאר כלל. כמו"כ הכתוב מבדיל בין ישיבת ההר ששם נאמר וישב בהר ושתי בנותיו עמו, ואילו בישיבת מערה כתיב הוא ושתי בנותיו, אלא שה"פ שאכן ישיבת ההר היתה לשם הצלת נפשות, כי ירא לשבת בצוער, והבנות באו עמו להציל נפשן, אבל ישיבת מערה, הנה זה היה לשם יחוד ותאוה, וכמו שמוכח מהמשך הדברים שנתעוררו לענין משום שישבו במערה. ישיבת המערה היתה מצידו, וישב במערה הוא, הוא רצה לשבת שם, ושתי בנותיו באו לשם מכח אביהן, ולא כבהצלת נפשן מצוער שישב בהר ושתי הבנות עמו בדעה אחת. הנה האדם הידוע בבולמוס התאוה, שלשם כך הלך לסדום עד שלהצלת נפשו היה מוכן להפקיר בנותיו בעת שסבבו ביתו, הרי שמוכן מאד שישיבת המערה באה כתוצאה ממה שראינו עד הנה סגנון מחשבותיו ורעיוניו³.

גם הפסוק האחרון בענין המעשה מוכיח על הדברים, כי הנאמר (לו) וַתִּהְרָגִין שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן, תמוה מאד וכמו שנתבאר, אלא שבא ללמדנו שבולמוס אביהן גרם, וזה פשר אמרם

¹ ואגב אורחא יש מקום לבאר פשר דבריהם "סופו מאכילין אותו מבשרו", שיש כאן משפט הפונה לשני פנים, משל ונמשל. המשל הוא, למי שאחזו בולמוס של רעב, שאם אין מזון להאכילו מאכילין אותו מבשרו, כך גם מי שיש לו בולמוס של עבירה ותאוה (שסתם לשון עבירה בחז"ל הכונה לתאוה) - הנה מאכילין אותו מבשרו ממש, היינו שבעל בנותיו לשם תאוה. היינו שהשביע תאוהו מבשרו ממש, והבן.

² ברד"ל הגירסא "בכל שנה ושנה" משמע שהיה כתוב "בכל ש' וש" ופתחו התיבות לשבת בעוד שהכונה לשנה. גם בתוספות השלם מביאים מדרש שבכל שנה ושנה, ואתי שפיר.

³ וע"ד הרמז: לשון מערה דומה ללשון ערוה, ושרשם בלשה"ק על דברים מוסתרים הנגלים לבאים בשעריהם.

במדרש שמשום שהפקיר בנותיו סופו שתשב"ר קורים עליו ותהרן שתי בנות לוט מאביהן, היינו שבא ללמדנו שאביהן גרם, ואביהן היה במחשבת הענין והרצון לענין⁴.

אלא שעדיין תמוה ענין אחד, מאחר שכל כך היה שטוף בעריות, מדוע היה עליהן להשקותו יין, מדוע לא יכלו לדבר עמו על הצורך לתקן את העולם. בפרט בהכירן את מחשבותיו ורצונותיו.

ב. מחשבתן של בנות לוט

נראה שגם על השאלה הזאת בא הכתוב השני להסבירו, שהנה מאמר הבכירה כולל שני ענינים: א. אָבִינוּ זָקֵן, שבזה באה לבאר שמאחר שהוא זקן הנה בסתם לא תועיל בעילתו כלום לולי עצת היין. כמו"כ גם כפירש"י שהם דברי המדרש שאם לא עכשו אימתי, היינו שהוא הולך וזקן, ועתה עדיין תועיל העצה של היין אבל עם המשך הזמן לא יועיל כלום. ב. וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדָרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, היינו להבנתם שבא מבול של אש לעולם וכולם נכחדו עברו, ולכן בהכרח שצריך לעשות המעשה כעצתה.

אולם יש מקום לבאר הענין בענין נוסף, וזה עפ"י מה שנבאר תוספת התיבות 'כדרך כל הארץ', עפ"י דברי הראשונים (תוספות השלם בראשית יט, ח) מדוע אמר לוט על בנותיו 'אשר לא ידעו איש ולא כמו שנאמר ברבקה 'ואיש לא ידעה', וביארו שהנאמר ברבקה כולל בין כדרכה ובין שלא כדרכה, והכונה שאיש לא נהנה ממנה, אולם אשר לא ידעו איש הכונה שהן לא ידעו איש אבל היו אנשים שידעו אותן וזה בשלא כדרכה⁵. עפ"י אמרה שאין כונתה על עצם ההנאה שתחסר להן מהעדר איש בארץ, אלא כוונתה לקיום העולם, והכונה לכדרך כל הארץ. עפ"י יש מקום לומר, שהבכירה טענה שאם לא ישקוהו יין אלא יתנו לו להפיק תאוותו יהיה די לו בשלא כדרכה, ואדרבה יטען שהוא זקן ואין ראוי להקים זרע מאיש זקן כי לא יהיה הולד גבר בימיו, ולכן טענה שצריך להשקותו יין. באופן שדבריה כוללים טענה שלישית, שמלבד מה שהוא זקן, ומלבד מה שאין איש מלבד אביה, הנה לא יפיקו רצונם שתהיה ביאה כדרך כל הארץ לולי העצה היעוצה ביין.

עפ"י נמצא בפסוק זה גופא רמז נוסף לתאוותו של לוט, שהדגישו שלולי היין לא תהיה ביאתם כדרך כל הארץ. ממילא גם למדנו שהן לא נתכוונו לשם תאוה אלא לשם קיום העולם, כי לולי כן היו מבקשות מאביהן לעשות מעשה בדעה צלולה ולא בשכרות.

אולם בדרך פשט נראה, שבזה נבדלו בנות לוט, כי היה כאן ב' מטרות שונות. א. שאביהן זקן ואין לו זרע כלל, היינו הרצון להעמיד זרע ללוט אביהן. ב. להחיות זרע לעולם למען קיום העולם. ז"ש אבינו זקן ואם לא עכשו אימתי יעמיד זרע, וגם שאין איש לבוא עליהן וכו' היינו כדרך כל הארץ שמקיימים את המין האנושי. בזה נבדלו מחשבתן ומעשיהן, הבכירה רצתה להעמיד זרע לאביה ולכן שמו מואב, ואילו הצעירה רצתה רק לקיים המין האנושי אלא שלא היתה ברירה אלא

⁴ [מה עוד שלפי מה שכתבו הטבעיים אין השיכור מוליד, אלא שידע מטרת היין, ויש בחז"ל שנקוד על בשכבה של בכירה, לפי שידע בשכבה. משמע גם לוט לכך כוונתו היתה].

⁵ ויש שם קצת משמעות שלוט הוא האיש שידעו, ועפ"י הדברים כאן מכוונים יותר, ודוק.

מאביה ולכן שמו בן עמי, היינו שמטרתה בן ולא במי ששכבה עמו, ובס"ד יבואר להלן בשאר ההבדלים ביניהן.⁶

ג. ההבדלים בין הבנות

הובאו לעיל דברי חז"ל שלכך נקוד על 'ובקומה' של בכירה, להודיע שבקומה ידע. וביארו התוס' (נזיר כג. ד"ה למה) שהנקודה באה לגרע את הכתב כאילו התיבה ליתא. אלא שהדברים צע"ג, מאחר שבקומה ידע מדוע כתבה התורה שלא ידע בשכבה ובקומה, הלא ידע, וצע"ג.⁷

ונראה לבאר, שהנה לשון קימה ניתן להבינו בשני פנים, א. על הקימה מהשינה כמו ותקם בעוד לילה, ב. ממעשה השכיבה המתואר כאן בפסוק. ודאי שפשטא דקרא איירי על הקימה של השכיבה הנזכרת בכתוב, אולם יש הבדל בין הצעירה לבכירה, שאצל הצעירה נאמר 'בקמה' חסר וא"ו ואילו אצל הבכירה נאמר מלא וא"ו, הנקודה באה למחוק את הו"א כדרך הניקוד כשהוא מועט מן הכתב, בזה יחזור הכתוב אצל הבכירה להיות חסר וא"ו - כמו אצל הצעירה. אלא שקשיא מדוע כתיב מלא וא"ו ומוחקים את האות, על זה באו חז"ל לבאר, שודאי קימה ממעשה השכיבה לא ידע, אבל קימה אחרת ידע, והיינו כמו שכתב הרוקח "לפי שידע אביה, נקוד על ו' שניה ובקומה של הבכירה, ששכבה אצלו כל הלילה, על כן ידע כשקמה, ועל כן קראה בנה מואב, כי ידע שהוא כן". הקימה מהשינה, הקימה בבוקר ידע האב, ומזה היה לו להבין ששכבה עמו ולהשמר מן היין בלילה השני שמא תחזור לקלוקלה.⁸

עפ"י יובן ההבדלים שבין הכתובים. הבכירה מטרתה היתה להקים לאביה זרע, מתוך כך רצתה שידע אביה, ולא רק שלא היה איכפת לה, אלא אדרבה ראתה בזאת מסירות וכבוד לאביה להקים לו זרע, ולכן נאמר בה 'ותשכב את אביה', היינו ששכבה לשם אביה, [ואפשר ש'את' מרבה מלבד שכיבת ביאה, גם ששכבה בחיקו עד הבוקר, ועל קימה זו שהיא רמוזה בפסוק, עליה נרמז שידע בקומה]. אולם הצעירה שכבה עמו, היינו שמטרתה היתה להקים זרע וכן ובנין לעולם, אלא שלשיטתה לא היה אפשרות לולי אביה יען שאין איש בארץ, ולכן נאמר ששכבה 'עמו', היינו שלא היה במחשבתה לשם אביה כלל, וגם בקריאת השם 'בן עמי' מרומז שהוא בן ממי שהיה עמי, יהיה

⁶ והנה בלשון 'בכירה' נקט האבן עזרא שהיו לו שתי נשים, והיא היתה בכורה לאמה, והרמב"ן דחאו שהבכירה לשון גדלות. אולם יש מקום להוכיח מדעת חז"ל כדברי ראב"ע, שהנה במדרש השלם לגבי הוצאת הבנות, מביא מדרש שלוט חלק עם אשתו את בנותיו, שתיים לה ושתיים לו, ולכן אמר וללוט שתי בנות, וזה כדברי חז"ל עה"פ חתניו לוקחי בנותיו, ששתיים ארוסות ושתיים נשואות, והנשואות היו שייכות לה, נמצא שאשתו נהרגה ושתי בנותיה, ואילו בנות לוט נשארו עמו. אפשר שהיו משתי נשים, והבנות מאשתו הסדומית (שיש אומרים ששמה היה סדום) נישאו בסדום, אולם בנות לוט שלא היו סדומיות ולכן לא נישאו שם, ולכן זכו להנצל, נמצא שאכן היתה בכירה לאמה, ואולי גם בכירה לאביה, ודוק.

⁷ ועיין מהרש"א הוריות י: שהקשה הלא כל מקום שהכתוב מרובה על הנקוד דורשים את הכתב, ואם כן כאילו כתיב ובקמה ולא מוחקים את התיבה. וכתב שאם ננקוט שהנקוד הוא על וא"ו קמא ניחא שאז יבואר שכאילו כתיב בשכבה בקומה, שלמרות שדרך השיכורים להזכר מעשיהם, הנה לא נזכר משכבה ומזה תידק שהא בקומה בבוקר ידע. אולם מה נעשה שלהדיא איתא במדב"ר (ג, יג) " ולא ידע בשכבה ובקומה, נקוד על וא"ו שבאמצע של ובקומה של בכירה, בשכבה לא ידע אבל בקומה ידע", הרי להדיא שהנקוד הוא על הו"א האמצעי; עו"ק שאם הכלל שהנקוד מוחק רק האות הלא לא יועיל כלום לקושיא, שאם לא ידע מדוע נמחק ואם ידע מדוע נאמר שלא ידע. אכן יש מקום לומר שנחלקו בכך חז"ל, בגדר המחיקה ואכמ"ל. ודע שבספרי (בהעלותך טט) איתא שבשכבה של בכירה נקוד לומר שלא ידע בשכבה אבל בקומה ידע, ומשמע שאכן בא הניקוד להוסיף ולא למחוק, היינו להדגיש שרק בשכבה לא ידע. [ובאבדר"ן לד, ובמדרש משלי כו יש שהניקוד מורה שידע בקימה של צעירה ולא של בכירה, והדברים צ"ב]. ועיין במבואר למעלה בס"ד ויובן ביאור הענין של המחיקה.

⁸ עפ"י זה היה מקום להמציא ביאור חדש בנקודה, שלא בא למחוק, אלא בא לרמוז שהוא"ו נוספת שניתן לכתוב את התיבה ב' אופנים, א' בקומה, ב' בקומו, היינו שהוא"ו נעקר ממקומו וסרס התיבה ודרשה, שלא ידע בקומו הראשון אבל בקומו השני ידע, ואילו אצל הצעירה לא ידע ממנה כלל. או שירמוז שבקומה לא ידע אבל בקומו משנתו ידע.

מי שיהיה, והוא גם בן 'עמי', ואין מהעם הזה כי אם אביה, וזה דרך רמז, אולם עיקר המטרה היתה להקים עם ובן ובנין לעולם.

וההבדל מדוע לגבי בכירה נאמר ותשקין את אביהן יין בלילה ואילו לגבי הצעירה כתיב ותשקין בלילה ההוא את אביהן יין, יש מקום לומר שבכל מקום מזכיר את החידוש לעיקר, בלילה הראשון היה עיקר החידוש ששתה יין, ולשיטה מסוימת במדרש (ב"ר נא, ח) היה יין מצוי במערה ממה שהחביאו שם אנשי סדום, ולפי"ז תמוה מדוע לא שתה יין, אלא מסתבר שנוהר מן היין, או לצער על חורבן העולם, או מטעם אחר, אלא שהם השקוהו יין. אבל בלילה השני לא היה החידוש ששתה יין, בפרט לדברי חז"ל שידע בקומה אלא שלתאוה יבקש, אבל החידוש הוא שלא נשמר מן היין למרות שידע בקומה, ולכן מזכיר את היין קודם שזהו המחודש כאן בכתוב, ששתה יין. אולם לדברינו יש מקום לומר, שהנה בלילה הראשון שמטרת הבכירה היתה להקים זרע לאביה לכן מוזכר שהשקו את אביהן יין, אלא שהיה זה בלילה המיועד לכך, אבל השקאת האב יין היה המטרה הראשונה, אולם בצעירה שהיתה רק מטרתה להקים זרע ולא כיוונה לשם אביה, לכן נאמר שהשקוהו יין בלילה הוא המיועד למשכב, אכן היה אביהן, אבל המטרה שונה, ולכן נאמר ותשקין גם בלילה ההוא שהלילה עיקר המכוון בכתוב.⁹

עוד נבדלו, שאצל הבכירה כתיב בלילה הוא, ובצעירה בלילה ההוא. הנה בפשטות הוא וההוא הם תיבה אחת, ומצאנו כזאת במקראות, אלא שמכל מקום ילי"ע מדוע שינה הכתוב. דוגמא לדבר הנאמר לגבי לאה (בראשית ל, טז) וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּה בְּלִילָה הוּא: ביארו חז"ל שהשכינה היתה שם, והוא כינוי ורמז כלפי מעלה. אולי גם כאן ירמוז הכתוב שמשמים סייעו בידן, שהרי נתעברו תיכף, ולחד מ"ד היין נזדמן להן במעשה נסים, אלא שהיתה שכינה עמהן לסייע בעדן. יש מקום לומר, שכל מקום שנאמר 'הוא' לגבי לילה, בא גם לרמוז על האדם שהיה עמו המעשה, שהיה 'הוא' היינו הוא בכל כחותיו ועניניו. בזה נוכל להסביר ד' המקומות שכתוב בהן כך: א. כאן בכתוב, ב. לגבי לידת יששכר. ג. לגבי יעקב בבירחתו מעשו (בראשית לב, כג) וַיִּקַּם בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שְׂפָחֹתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יָלְדוּ וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֵּק: ד. (ש"א יט, י) וַיִּבְקֹשׁ שְׂאוּל לְהַפֹּת בְּחִנִּית בְּדוֹד וּבִקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שְׂאוּל וַיֵּךְ אֶת הַחֲנִית בְּקִיר וַיִּדוֹד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא¹⁰: הנה לגבי יששכר, למרות שהיה עונתה של רחל, מכל מקום היה יעקב 'הוא' ובלב שלם עם לאה. דוד בשעה שברח משאול היה 'הוא' בכל מהותו וענינו, למרות שנמלט וירד ממעלתו כחתן המלך ושר הצבא, ולמרות שנמשח למלכות משמואל, והנה הוא נמלט כאחד הריקים. בליל שכבר יעקב את מעבר יבוק, למרות שירא מעשו, מכל מקום היה יעקב בכל מהותו וכוחו, והעבירם בידיו כמבואר בחז"ל. כיו"ב יש מקום לומר כאן, שהצורה של לוט היתה כשהוא שיכור מיין ולהוט אחר בולמוס של עריות, ולכן נאמר בלילה הוא. אכן הבכירה שמטרתה להקים זרע וצורה של אביה, בה נאמר בלילה הוא, שכך צורת אביה, אבל לגבי הצעירה נאמר רק בלילה ההוא¹¹.

⁹ ועיין תוספות השלם ביאור נוסף, שהבכירה שכבה עמו מאוחר יותר שהיה הפרש זמן בין היין למעשה ולכן ידע בקומה שפג יינו קצת, אבל הצעירה מיד ותקם ותשכב ולא היה הפרש בין השתייה למעשה. אפשר שלדברינו יובן שהבכירה רצתה שיהיה 'מאבי' ולכן המתינה שלא יהיה שיכור לגמרי, אבל הצעירה שלא היה מטרתה רק עצם המעשה לכן לא המתינה ומיד שכבה עמו, ודוק.

¹⁰ שנים עוסקים בבירחה, ושנים בשכיבה. שנים הם סוף פסוק ושנים אמצע כתוב, אולם יש לבדוק האם יש קפידא בכך והחילוק הוא שונה ממש"כ כאן.

¹¹ ידוע שחז"ל ביארו כמה מקומות שנאמר בהן בלילה ההוא שכולם היו בליל ט"ו בניסן, והפייטן לליל הסדר ערך רבים כהנה. לפי"ז יש מקום לומר דרך פלפול, שהנה בהיות המלאכים בסדום מצות אפה להם כי נהג מנהג חג המצות, ויש אומרים שלכך גם נתן להם יין כדין ד' כוסות (וכדמצאנו לגבי יעקב שנתן לאביו חגיגה ואפיקומן ויין, הרי ששמרו המנהג גם אז), לפי"ז יש מקום לומר שמה שנתעוררו בנות לוט היה משום שעבר שנה מעת שיצאו מסדום, והגיע הלילה ההוא, הלילה המיועד לנסים ולמזלם, ואפשר שמכח תואנה זו השקוהו, באמרן לו שהלילה הוא הלילה המיועד

עפ"י המבואר, יובן הלשון של הבכירה במאמרה לאחותה הצעירה, שעל עצמה אמרה **הֵן שְׁכִבְתִּי אֶמֶשׂ אֶת אָבִי**, וזהו כשיטתה להקים זרע לאביה, ושאינה ידע מסירותה אליו שרצונה להקים לו זרע. אבל את לשיטתך **נִשְׁקָנוּ יַיִן גַּם הַלַּיְלָה וּבָאֵי שְׁכִבִי עִמוֹ**, עכ"פ שכבי עמו גם בלא שהוא אביך, כי יש כאן מטרה וּנְחִיָּה מֵאֲבִינוּ זְרַע, ובשביל מטרה זו די לעשות המעשה.

ד. איסורם של עמון ומואב

כתיב (דברים כג, ד-ז) **לֹא יָבֵא עֲמוּנִי וּמוֹאֲבִי בְּקֹהֶל ה' גַּם דֹּר עֲשִׂירִי לֹא יָבֵא לָהֶם בְּקֹהֶל ה' עַד עוֹלָם**: על דבר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֵם וּבַמִּים בְּדָרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלֶעַם בֶּן פְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרָם נְהָרִים לְקַלְלֶךָ: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵעַ אֶל בְּלֶעַם וַיִּהְפֹּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה כִּי אֶהְבֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמֹם וְטַבָּתָם כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם:

הנה מעיון בפסוקים עולים כמה וכמה תמיהות, א. מדוע הקדים עמוני למואבי, הלא מואב בן הבכירה. ב. מדוע כינה אותו עמוני ולא 'בן עמוני' וכמו שנקט הכתוב בכל מקום 'בני עמוני' על שם אביהם 'בן עמי'. ג. הלא מואב חטאו יותר, שהרי מלבד שלא קדמו בלחם הרי שגם שכרו את בלעם. ד. הלא מואב הפקירו את בנותיהם לזנות, ואמרו חז"ל (תנחומא בלק) "ויחל העם וגו'. זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל, מי שפתח בזנות תחלה השלים לבסוף. אמותיהם התחילו בזנות, ותבא הבכירה ותשכב את אביה וגו', ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו', לימדה אותה בזנות, ולפיכך חס הקדוש ברוך הוא על הצעירה ולא פירסמה, אלא ותשכב עמו, ובגדולה כתיב ותשכב את אביה, אותה שפתחה בזנות תחלה, השלימו בנותיה תחלה לזנות, ויחל העם לזנות אל בנות מואב". הרי שמואב חמירי טפי.

עוד ילי"ע, שהנה בחז"ל משמע שטעם איסורם משום מעשה בנות לוט, שאמרו (ב"ר נא, ט) "א"ר אחא יתגלעו אין כתיב כאן, אלא יתגלע, האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו". ואמרו באגדת בראשית "אמר הקדוש ברוך הוא, אילו כמעשיכן הייתי דן, הייתם חייבין שריפה, אלא שנתכוונתם לבנין העולם, אלא לא תכניסם לאוצר, לא יבוא עמוני וגו', מיד אמר אברהם ועם נעלמים לא אבוא, אין לי עסק עמהם, עם מי שכתוב בהם לא יבוא עמוני ומואבי". וכבר הקשו הלא בתורה נזכר להדיא שהטעם הוא על דבר שלא קדמו אתכם בלחם ובמים. מאידך גיסא תמוה וכי משום שלא קדמו בלחם ובמים ייאסרו הם וזרעם לעולם לבוא בקהל ה', וכי על מעשה זה די לאסורם איסור עולם ולא לדרוש טובתם ושלומם כל הימים.

עוד ילי"ע דברי חז"ל (נזיר כג: וע' ב"ק לח.) "א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מנין שאין הקדוש ברוך הוא מקפח אפ"י שכר שיחה נאה, דאילו בכירה דקרייתיה מואב א"ל רחמנא אל תצר את מואב ואל תתגרר במלחמה, מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינן; ואילו צעירה דקרייתיה בן עמי אמר ליה אל תצורם ואל תתגרר במ, אפילו צעורי לא תצערינן כלל". והדברים צ"ב אטו משום מעשה של שיחה נאה ייענשו עם שלם.

לשתיית יין, לכן לגבי הצעירה נאמר בלילה ההוא, אבל לגבי הראשונה נאמר בלילה הוא, היינו שהיה סתם לילה, ולהבדיל בין הלילות.
עוד יש מקום לומר, שבכל מקום שנאמר בלילה הוא היה עת צרה, כי דוד נמלט ויעקב עבר את מעבר יבק ונלחם עמו המלאך, ובלילה של לאה נזר על רחל שלא תקבר עם הצדיק (וגלות על בניה), ובלילה של לוט נתעברה מאומה שהצרה לישראל, או שעצם המעשה היה של צרה.

נראה שעל כל אלה באה התורה לבאר באמרה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אָבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם: וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי עַמּוֹן עַד הַיּוֹם, שטעם איסורם הוא משום אביהם, שאבותיהם נולדו ונוצרו באופן של פגם, ומאב פגום הוא לוט. נמצא שכמו 'הוא אבי אהל ומקנה' שפירושו שממנו נמשכים כל בעלי אהל ומקנה עד היום, כך ממה שנוצרו מלוט וממעשה בנותיו כך צורתם והנהגתם עד היום, וממילא יש לכך תוצאה והמשך בהנהגתם עד היום.

והנה בלוט היו שני ענינים בולטים, שגרמו לו להפרד מאברהם: א. רדיפת הממון, ולכן גזל משדות אחרים, והלך לסדום גאון ושבעת הלחם, וכולה משקה ומזון וממון רב. ב. רדיפת התאוה, וכמבואר ברמזי ודרשות המקראות, שכולה משקה רומז גם לתאוה מצד עצמה. שניהם משורש אחד יוצאים, היינו שהאדם רוצה הכל לעצמו ולא להעניק לזולתו.

הראשונה שרצתה דוגמא של אב, 'מאב', הקימה בן בעל תאוה ורודף הממון ביותר, אולם תאותו גדולה מרדיפת ממונו, ולכן הפקיר בנותיו ושילם לבלעם לקלל, אולם עמון גברה אצלם רדיפת הממון מהתאוה, כי כל הורתו לא היתה למטרה להקים לאביה אלא להקים לעצמה בן, והוא בן עמי. לכן בעת שעברו בני ישראל שם היו בני עמון מסוגרים במקומם ולא פעלו להזיק לישראל אבל גם לא להועיל להם.

מאחר שהתכונות של לוט מתקיימים בהם 'עד היום' וכמו שהוכח ממה שלא קדמו בלחם ובמים, שזה שורש התכונה של רדיפת הממון, וכהמשך של אנשי סדום, הנה ממילא 'בכל תושיה יתגלע', היינו שקלונם כתוב בתורה שלא יבואו בקהל ה', ובמאב מודגש המשכו של לוט במה ששכרו את בלעם ובמה שהלכו בעצת בלעם להפקיר בנותיהם, נמצא שהכל אמת, שאכן נאסרו מטעם הפגם בלידתם מלוט השתוי יין עם בנותיו וגם משום שהוכח במה שלא קדמו שהם ממשכיכים של שני הדרכים שהם היפך הקדושה ודרכו של אברהם להיות בעל חסד ומטיב לבריות.

במידה מה, בנקודה של האכזריות שלא קדמו בלחם וכו', עמון גדול ממאב, שהרי למרות שהיה מאביה לא כיונה במעשיה להקים זרע לאביה אלא לעצמה בלבד, שלה יהיה בן, לכן הקדימה התורה עמון למאב, ודוק.

מעתה יובן, שעמון שכבר אצל האם ראו נקודה טובה שלא פרסמה בגלוי, ורשעותם בהסתר, ממילא לא תתגר בס כלל, כי בגלוי לא ניתן להצר להם שהרי נקודת רשעותם טמונה, וסוג רשעותם שונה. אבל הבכירה שפרסמה הענין וטעם המעשה, ממילא גם בנה הוציא רשעותו בגלוי בשכירת בלעם והליכה בעצתו, ממילא גם מותר להתגר בס בגלוי.

והעונש שלהם הוא 'לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים', יען שזה מהותם הרשעה שלא לדרוש טוב ושלום לאחרים כלל.

וכבר נתקשו הקדמונים, שמחד גיסא משמע שעשו לשם שמים, ובשכר שקדמה בכירה לצעירה לילה אחד זכתה להדבק בישראל ד' דורות קודם לצעירה, הרי שהיה הענין ראוי ורצוי. מאידך גיסא משמע שהיה כאן רשע, שהרי במאב שפרסמה מותר להתגרות בס. אולם הענין הוא, שאכן מצד בנות לוט, מצד מחשבתן להחיות זרע היתה כונתן לשמים, אולם במה שרצו להקים זרע לאביהם או לעצמן, הנה בזה לא עשו כהוגן. היינו שהמעשה לא היה ראוי אבל המחשבה גרמה לה להיות כעין עבירה לשמה, ולכן הבנים שנולדו דמו ללוט גופא, שלתאוה יבקש נפרד, אבל הבנות מותרות בקהל, כי הן כיוונו לשמים והיה במעשיהן נקודת לשם שמים, ואין דרכה של אשה לקדם ממילא הוכח שבהן אין את האכזריות והנפרד של עמון ומאב.

שבת שלום ומבורך